

167

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
568

Title: *Samaya Sam Tika*

868

सगरसार टीका (ज्योतिष)
(with टीका)

:	Samara Sāra	: Title
:	:	: Author
:	Rāma Chandra	:
:	Commentator: Bharata	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
868	:	: (astrology) : Remarks

नमस्का
रणीका
१

श्रीगणेशायनमः अभिवंद्य रामचंद्रं गुरुं तदंशं स्वयं यथं विवृणोति यथाश्रुतं तदभिहितं
 यानुसारेण १ अत्र श्रीरामचंद्रनामाग्रंथकृतप्रारम्भितग्रंथपरिसमाप्तिपरिबन्धिप्रवृत्तौ
 पोहायशिष्टाचारपरिपालनाय गुरुभ्रणामप्रतिजानीते नत्वा गुरुसमाजो न्यस्वस्थास्त्राणि
 १३१११: । वक्ष्ये तु कुजयोपायं धर्मिकाणां महिम्नां २ । भूरिस्वरशास्त्राणि कुर्यामकादीनि ।
 युक्तशब्द उपलब्धार्थः । येन वादिप्रतिवादिस्तु भट्टते चूकतमहादीनामपि स य पराजयोपा
 यप्रतिपादकत्वमस्य ग्रंथस्य । धार्मिकाणामिति ग्रथाग्रामाण्याशं कानि नारणाय । यतः स्त
 पायप्रवृत्तौ विपायः नृपतिपरिधिभिः पराभूयत एव रावणद्वयोश्च नादिवत् । नाना बहुमत
 स्वरग्रंथविरोधं गुरुमतमनुस्मृत्यैव उपपरिहरति ॥ बहुधाभिदधे सदाशिनो न स्वयं तं राणि
 तदेकवाक्यतां तु ॥ भगवानयमेव वेदसम्पागुरुमागतिगतो परस्मै लोकोक्तः ॥ २॥ ग्रंथस्योपादेयता
 माह वक्ष्याम्यहं यदि हि किंचित्सर्वसारमेतावदेव परित्यज्य नृपः प्रवृत्तः । एकोपिकोटिभट्टलो
 तपतंगदीपलीलां मुदा नुभनतु स्फुटकौतुकेन । एतदुपप्रतिपाद्यस्य सर्वस्वरं शास्त्रसार
 स्याति गोप्यत्वमाह नैतदेष्टुं विनीताय जातु हानं गुह्यतद्विस्मयकलाय असौ नैहि स्त्र
 प्यमानेनैव नाचां देवीकोपान्निर्देहेनो निराय ४ अथ यगमनाय साधुप्रदेयतामाह विन
 यावनेताय दीयमानं प्रभवेत्कल्पकृतैश्चैव सत्कलाय उपकृत्य नुचितकानि शास्त्राण्युप
 कारस्य पदं हि साधुरेव ५ । संप्रतिप्रतिकृतमाह शंभे गंगागीतस्ते दूदधितश्च दधुः स्पर्शं च
 चित्ताचकाद्यान्त्याकीर्तुं तदंशमपि स भट्टयोर्नाम नर्णोत्पत्ते रंभेशेनैव्यशेषविजयपरि

भनौ द्वादिशेषेन वस्तेमासालीकारिजेताक्रमत इहमतोग्राम्यमित्युक्तेमाद्यैः ५॥ इहेयं करिभाषा
कग्रहणे कट्टयवर्णैः विविडं तैरंका न निरवमिति स्य कृतकरण चिंतामणिग्रंथादौ वा दृता काद्य
वायदुर्बोचतायेच तन्मशमेगंगेह्यादि वर्ण उरु एवे ओ ओ अः एता न लिखेत् कथमित्यपेक्षयां सर्ग
षेठान्वितेति सर्गो विसर्गाक्षरं अः इति क्रूर्क लृट् इति षं वक्षक्षरैश्च विनेतिसंबधः अत्र ज दू हे न य
द्यविअन्यप्रत्याहारतागता अरईत्यादि क्रमेण वर्णा लुभ्यंते तथा विसर्ग षेठान्वितेत्युक्ते निजात्
वर्णसमान्नायस्याः स्वरा अकृक्येन विवक्षिताः इह व्याः एवास्वाणां ग्रंथः कादीन् वर्णा उः क्राभकारहि
तनिमैकत्रिंशत्संख्यान् तिस्रद्यालिमुत कृत्तिखेत् अंत्या ल्यंत्यकोष्ठसंतुले रव्यवर्णाभावा कृत्य
मेव स्यात् एवमिदं जयपराजय चक्रं सुरबोभायति रव्यते यथा सेत स्रजो जनमाह कभटयोरिति
कभट्टवद्व्योम्यश्रुतिगोवीरो अर्पित्रासकभटाग्रहणमुपलक्षणाथो यतो वादिप्रतिनाद्यादीना
मविजयपराजयज्ञानमितः अतोपयोद्यो जयपराजयोः जितासितोः तयोर्नामिस्वरव्यंजनानां येशं
मेगंगेह्याद्युपरिष्ठा अंका स्स्वरो व्यंजनं चाक्षिपति रामरावणयो
र्जयपराजयवीक्षायां राम इति नाम्नारेकाकारमकररूपत्वेन नुव
रक्षरस्वरेकोपरिष्ठाश्चत्वारो अंकाः गं ३ मे ५ शं एवं सर्वा क्रम
ले संख्या रावणनामितु गं ३ मे ५ गं १ शं ५ मे ५ जे ५ एतदं कुमल
ने संख्या २५ एते सर्वे दृष्टव्यं कृत्वा स्वकारद्यो नितश्चं केनाद्ये
यन्नाम संख्या सशेषा तस्य जयः यस्येदं निःशेषा तस्य पराजयः

५	५	३	३	३	५	५	५	५	५
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	अ
क	ख	ग	घ	च	छ	ज	झ	ट	ड
ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब
म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह	

५	५	३	३	३	६	६	८	८	८	९
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अं
क	ख	ग	घ	च	छ	ज	झ	ट	ठ	ड
ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ
म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह		

स- ६१ तच्च स्थितयोदशम्याद्यनेक्षयाशेषभरतायुग्माश्च भौमशुक्रवासरौ च अयं सर्वः कुलगणस्य
 विजयकृत् अयः प्रागुक्तमतिथिवारव्यतिरिक्तगणकुलसंज्ञः सचरणीरेहिणीपुनर्वसु
 २ राश्लेषापूर्वाफल्गुनीहस्तः स्वातीअर्द्राधातुनराषाढाधनिष्ठाउत्तराभाद्रपदारेवतीएतानि ए
 कादशैस्तानि प्रतिवर्ततीयायं चमीसप्तमीनवमीएकादशीत्रयोदशी च दृशी हति तिथयः
 रविसोमगुरुशनिवाराश्चायमकुलगणः अस्मिन् गणेशरव्ययुक्तादिः प्रयातायायिध्वनिश्च
 येन विजयते इति फलं इति कुलाकुलगणः अथ सकलस्वरशिरोमणिवर्णस्वरमाह पंचाण्डः स्व
 राः ककुडधभवमुखेष्टुः भव्यं जनेषु सुनेहादेस्तिथिस्थेतिथिकविक्र ११ नतो व्यतराभोगभा
 जः नाम्नीचाककुमारोयुवसजरमनास्त्वादिवर्णस्वराने सिद्धुत्कर्णोयुवांतेऽयं च यस्तरयोयुक्
 तो द्विष्टुतानि १० अण्डः एतौ प्रत्याहारौ अण्ड एओ एते स्वरककुडधभवएतमुखेष्टु
 तादिषु वर्णेषु ३० कारणकारभंजकारवर्जितेषु ग्रामिनः क्रमेण स्युः यथा ककुडधभा
 वानां अकारः खजटनमशानां मिकारः गजतनयपाणां मुकारः घटभकरसां नामकारः
 चतुर्द्वजहानामोकारः ते च अण्ड एओ एते पंच स्वरपक्षद्वयसंबन्धिनं दधनद्राजपारिका
 पूर्णानां तिथीनां क्रमात् स्वामिनः तत्रातिव्रतितिथिकविक्रवतः ११ एकादशोऽष्टम्यानेनै
 कैकस्वरभोगः ततश्चैकैकस्यां तिथावेवैकस्वरस्वरभोगः यदीय फलं २० प्राण १ गुर्व
 क्षरोच्चा २१ एवं अहोरात्रव्यादिनां षष्ठिद्व्यष्टिकास्मिन् क्रमात् नंदायां प्रातुरास्यमंचद्वय
 द्यादिकाले अकारस्वरभोगः तदनुतामव्येवकाले हकारस्य तथैव उएरिषां एतावतीता

तिकाले भोगः एवं पंचस्वरभोगकालः च २७ पक्षे १८ प्राणगुर्वक्षरोच्चार २१ पुनरकारादिपं
 चस्वरणां एतान्तेव काले भोगः तदुक्तं च ५४ पक्षा १२ प्राणाः गुर्वक्षरोच्चारः २ पुनर
 कारभोगस्तान्तेन पंचद्व्यादिकाले तेन वक्षिष्यति का अहोरात्राः पूर्वेते पुनर्भ्रायातिथौ प्रा
 तरास्यैकारभोगस्ततः उकारादिनां एवं जयायां उकारादिनां रिक्तायामेकारादीनां प्रक्षार्यामोका
 रादीनां यस्य स्वरस्य यातिथि तस्य तस्यां क्रमेणोऽयेषां द्विद्विरिति भावः संप्रति स्वरान्तराह ना
 म्नेति स्थितिप्राप्त्यादेनो नोय आद्यो नर्वास्तस्वामीयो अकारादि पंचानां मध्ये स्वरः सतस्म्यनाः
 तदग्रिमः कुमारः तदग्र्योयुना अग्र्यो हृद्वाः तदग्र्यो मृतः यथारामनामि आद्यो वर्णो रेकस्तदृश
 एकारस्वरोरामस्य वास्वरः ओकुमारः अयुना हृद्वाः उमृतः एवमनेवांग्राह्यः स्वरदिकानां
 अयुतादिनां नानुवर्णाभावाद्दकारादिरेव वर्णस्वरोग्राह्यः एतत्कारणमाह सिद्धाति वास्वर
 भोगकालारब्धकार्यात् कुमारस्वरभोगकालारब्धकार्यैः धिकासिद्धिः एवं कुमारकाकानुयुव
 काले सिद्धाधिव्यं इति युवस्वरान्तः सिद्धेऽल्पर्यः इतरयोर्द्विष्टुतयोः स्वरयोः सिद्धेरवर्क्यः इति
 स्वयुवस्वरभोगकालं तात्वाकार्यसंभः कार्यः एतत्कल्पनाह युक्तमिति द्विमतः शनोर्मत्ताः
 श्वमृतस्वरभोगकाले युक्तानां युक्तुर्बता स्वयुवस्वरैश्च तद्व्यतिभावः अथ कारादिनां ग्र
 हपरीशत्वं तन्प्राप्त्योद्भवमाह भौमेनयोर्काशपरीशोऽगुरोर्भगोस्तेक्ष्णेनेशनेरुदयिनोऽथनवी
 थकेजात भारे २८ करे २९ पुरतोतिममदिसद्वत्वादित्यतस्तिष्ठमुक्ताअविनंकेषु ११

स. टी. अथवाककुमारदिस्वरवशाद्बुद्धमाह पूर्वदिदिष्टवर्तगास्ततेचस्वरनेजयेयुनिजयस्त
 ६ चोतात् स्यादाद्योर्नातिनयोस्वरश्चशुबःकावःकाभ्यामुवमादृष्ट १५ तेषामप्योचःस्वराःपूर्
 वदिदिष्टमध्येचभागेसभायुक्तानादेश्यसंनिविष्टाहातव्याः तत्रपुनियुवस्वरविषयेचनेत
 निजयुवस्वरदिशमाश्रितोभटः स्वरनेजयेदृष्टीनितिनात्यर्थार्थः आद्योस्तवाककुमारयोर्द्यो
 तादननद्यात्तेकनेसतिजयःपर्वततःस्मादित्यर्थः अंतिमयोर्दुष्टमृजयोः जयो न स्यात्स्वशु
 बकावःकाभ्यांस्वयुवस्वरदिशंशुभं तस्वरदिशंशुभं कृत्वा इत्थं स्वस्वस्वरवलेषोस्तब्रकाभा
 वेयुक्तवाधदाद्यर्थेतांदिशमादृष्टतत्रस्त्रिंशोपुक्तदिक्पूर्वत उदाहरणं अत्रामरावणयोर्कारख
 रोनाकस्तदिकचोभरा अतस्तयोः प्राच्यायुवस्वरोऽतस्तदोशिरामरावणयोर्वर्क इतिभूयःकृतानं
 अथचंद्रमिति विविक्तस्वतनप्रहराशीनांदिग्निशेषेनेवेशमाह ऐशानीतः सितकुजशनिर्विग्रह
 शयः प्रतीचीगुरुहमोरहृउददीशोहृगृहोस्तवाधमा ऐशानीदिशिमारयप्राच्यादिक्क
 मेणअग्निमाविनाक्षितास्तथः द्विः-रुद्राशयोनिविष्टाहेयाः यथाभुक्तगशिव
 षुक्तोईशान्यामंगलस्वराशिमेषदृष्टिभौषो प्राच्याशनिर्मकरकुं भूआनेय्यारवि
 गृहंक्षेत्रं सिंहः सदक्षिणस्यांइंदोस्तगृहं कः प्रतीच्यांगुरुह चतुर्मीनीतयोः
 रक्षोरक्षोदिक्नौः करतीउदीचीचदिक्कमेणहेयः होबुधस्तस्य गृहं कः व्यामिथुनेतयोर्काय
 व्यामथा इतिचक्रं ॥ अथरविहवादिशोआह द्वितीयमामाहुनपवामेयामेत्तीर्थोच

अ		
ल		र
	उ	

ततस्तृतीयां अर्कःप्रतीचीप्रवृत्तिर्निहंतिप्रागंत्यमानाहुपुगेनयाम्या १८ अर्कःस्वर्गोदिनेदि
 तीययामाहुतः द्वितीययामास्यप्रथमातिक्रमेणकारणमावात्प्रथमास्तुतृतीयाहारायप्रथम
 यामस्यद्वितीयाधुमास्येऽर्थः यामेयामेप्रहरेप्रहरेत्तीयात्ती
 योदिशं हंतिकंक्षिमास्येऽर्थः यामेयामेप्रहरेप्रहरेत्तीयात्ती
 यावक्तृत्वेनप्रथमद्वितीययामयोः सावक्तृत्वाप्रतीचीद्वितीयतः
 तीयात्सावक्तृत्वाप्रतीचीद्वितीययामयोः सावक्तृत्वाप्रतीचीद्वितीयतः

वि	२८	च
२	जा	च
३	उ	प्र
४	प	वि
	प्र २	

याम्याहतीतिभावः यदाएवंविधादिशक्रा
 लेषुभुक्तकर्मयाम्याः अथचंद्रमिति विविदिष्टास्तप्राशीश्चाह ईशादिदिशोचं
 द्रोहयामेयामेनिहंतिप्रहृभौ मंगलसंध्यन्तथाकन्यामिथुनौक्रमेणैव
 १८ चंद्रईशादिदिशोईशान्यादिविदिशोस्वचिन्नौराशिदिनेयामेयामे
 प्रहरमात्रेकाकेनिहंति कौतावित्याह वृषकुंभौईशान्याग्नेयीक्षोप्रथ
 मप्रहरेहंति मृगाकोमकरः तत्राग्नेयीक्षोहंतिहृचक्षिणदिणदिग्गृहं
 तीयेयामेनिहंति चतुर्नेर्हस्यदिग्गृहं तृतीययामेहंति कन्यामिथुनेकायय
 दिग्गृहं तृतीययामेहंति एवं ऐशानीतः क्रमेणविदिशोक्षिणाचोदिक्तत्रस्त्रिंशाराशयः ॥ अथ
 प्रहरमास्ययामचतुष्टयेहतास्युः अतएताः दिशस्तैराशयः प्रथमादिप्रहरेषुमास्यः ॥ अथ
 गृहपरायकेतुहंतः दिग्दिशआह गृहपरायकेतुहंतः दिग्दिशआह गृहपरायकेतुहंतः दिग्दिशआह
 हन्यानभुवमात्राहितानरणः २० गृहनामाग्रहनेदोर्दुप्रहरेः षोडशसंख्येदिनरात्रिसंख्येभि

स-दी रानेयी दिशमारन्यपक्षीपक्षीदिशं प्रहरार्धमाणेस्त आउने पूर्वदिशि पृथिवीदिशं एतादि शोभिदि
 शश्चदिशानि शोभ्यः रविचंद्रयोः पृथक्दिशदिशि नौ जयवराजयावाह पृथक्को यदि दक्षिणे विपुलः
 स्यादाथवामे जयः किंत्वर्कवहनी हयापीति विधौ वाहस्तिने स्थापितो वायादक्षगदक्षिणा निशिथशी
 वामेग्रतो वाजको यातुश्चंद्रवहे परस्परवैवामेशरीष्टः क्षयी २१ यादी स्थापितो यदि अर्कवहदिशिने पृथक्
 स्य पृथक्प्रदेशे दक्षप्रदेशे स्मात् २२ दक्षकायापुरतः स्वाग्रप्रदेशे वा मग्रप्रदेशे वागते तदा च यादी स्थापितो जयः
 किंत्वर्कविशेषः अर्कवहते दक्षिणागस्तः पिंगारविना आं प्राणवाहो बहुल्यर्कं वदस्य दक्षे यादी वि नि
 जयोन स्थापितः पृथक्दक्षेः कौविधौ चंद्रनिशिवाहस्ते वहते वा न भागस्ते शरम्भं प्राणवाहो वहति स्थापि चंद्रनाया
 निजमानि शिराग्रौ तु शशी चंद्रो निजामा मेग्रतो वा चे न दक्षकायास्व पृथक्प्रदेशे त्वदक्षप्रदेशे वागति तदा
 यादी स्थापितो जयः अयं तु विशेषः वामाग्रतो गते चंद्रे चंद्रनाडी वहति वा यातुर्जयोन स्थापितः
 परस्य यापिनस्त वामाग्रगे चंद्रे स्थापितो वाही वहत्यन स्थापितः क्षयी क्षयपक्षे कृत्स्नपक्षे गतः शशी चंद्रो वाप
 एवेष्टः अथ प्रागुदी आदिदिगनस्थितार्कं चंद्रवशा स्थापि यापिनीर्जयवराजयावाह प्राचीतुक्षीर्वा
 चंद्रे गते स्थापि जयी भवेत् प्रतीची दक्षिणां वा दो यापि निजयमाप्नुयात् २२ स्य पृथक् उदग्गमनं
 तूनरायण गतस्त्वमध्या के स्वाह्वा पुनरुत्तरे गतिः संभवाति इति रवी उगुत्तमा वलानि अथ
 वायुवहमाह वायुः पृथक् दक्षिणे च वहस्ते च संमुखी नश्च वामाग्रप्रदेशे नाना भंगस्तु चक्राः २३
 पृथक्पक्षे च वहस्ते वायुः कलस्ते च यं तावत् प्राप्नुयान्नां लोदक्षिणा लोना २४ पूर्वर्कं सूचकः
 समुद्रीनः समुद्री वहन्नामश्च पदानां भंगस्तु चक्राः भवनां यो दानां भंगं परा जयं सूचयती २५

चंद्रनाया

७

इति वायुवहं अथ राहुवहमाह प्राग्जातांतकशान्नुवासिते के शुभ्यो लक्ष्यरक्षो दिशो वामादि
 रगुरादि पाशिककभो लोपक्षपक्षी निशि पृथक्दक्षिणातः शुभो हि च्युटिको सोतुवन्ति यो भजन्तो
 शोनाम्यवनेंद्राक्षसहि मोनग्रिप्रतीची दिशः २४ अउः राहुः यात्राकुः प्राग्जातां ता कृशिवप्रत्यक्
 वकिउपलभुमदिशः एतिकाथमित्यपेक्षायां पक्षीपक्षीमिति प्राग्जादिदिशो गच्छन् पक्षीपक्षीदिशं
 याति ननु कमेण सगदुः अर्कवहत् पृथक्पक्षे च वहितः अयं गतः राहुः प्राग्जातां रायप्राग्जातिश्च
 ति तदनुपक्षी दिशं वायव्या वामादि तिष्ठति ततः यदि दक्षिणायां अर्कमांतिष्ठति ततः रविदिशि ए
 वं कमेण पक्षीपक्षीदिशं वामादि वामादि यातिसंस्तकककार्येषु पृथक्पक्षे दक्षिणभागस्तः शुभो
 न्यत्राशुभः एवदिनाराहुचाराहुः निशितुवाथिककुंभः पापिमादि शिआरयपक्षीपक्षप्रराहुः